

Dansk Hjemstavnsbevægelse

Om ideologi og aktivitet knyttet til hjemstavnsbegrebet

Af Jette M. Jensen

Op gennem 1920'erne, 30'erne og 40'erne blev Danmark vært for en række foreninger, der alle tog udgangspunkt i begrebet »hjemstavn« – et geografisk afgrænset område, som ifølge Nudansk Ordbog dækker ordene »hjemsted« og »fødested«. Det hjemstavnsorienterede foreningsarbejde blev varetaget dels af Landsforeningen for Hjemstavnskultur, som var åben for alle, dels af de egentlige hjemstavnsforeninger, som udelukkende henvendte sig til folk, der var født og opvokset i en given egn og derpå udvandret til foreningens hjemsted, feks. morsingboer udvandret til København. Hjemstavnsforeningerne var repræsenteret i såvel København som større provinsbyer. Tilsammen udgjorde de to foreningstyper den danske hjemstavnsbevægelse.

I det følgende behandles den ideologi og de aktiviteter, der siden pionertiden har knyttet sig til denne bevægelse. For hjemstavnsforeningernes vedkommende betragtes kun foreninger hjemmehørende i København.

Landsforeningen for Hjemstavnskultur

I oktober 1922 stiftede lektor ved Århus Katedralskole, Regnar Knudsen (1882–1959), Udvalget for Hjemstavnskultur. Udvalget ændrede i 1939 navn til Landsforeningen for Hjemstavnskultur og vil i det følgende blive omtalt under dette navn.

Landsforeningen havde til mål at fremme forståelsen for dansk kultur, herunder særpræg knyttet til geografi og befolkning, at opmuntre til hjemstavnsforskning og endelig at informere om tilsvarende arbejde i udlandet (1).

Regnar Knudsen har i *Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur*, 1939, defineret de for hjemstavnsarbejdet relevante begreber: Hjemstavn dækkede således »vore Omgivelser, Stedet, Egnen«. Ved hjemstavnsforskning forstod Knudsen »en saa vidt muligt førstehaands Undersøgelse af Hjemstavnsens ejendommelige Natur og Kultur«, og endelig kunne hjem-

stavnskultur betragtes som et »Kulturarbejde for Hjemstavnsens Værdier i Natur og Folkeliv, for dens Trivsel og Vækst og for Opdragelse til Samfundsfølelse i Folkefællesskabet« (2).

Landsforeningen søgte at nå sine mål ved at afholde et årligt hjemstavnstævne skiftende steder i Danmark. Det første fandt sted i Rønde ved Kalø Vig i sommeren 1923 og samlede i alt 106 deltagere. Det årlige hjemstavnstævne fungerede som et kursus, der skulle sætte deltagerne i stand til at drive hjemstavnsforskning på egen hånd. Kurset fulgte en kronologisk linje og tog således udgangspunkt i stævneegnens geologi. Herefter fulgte plantevækst og dyreliv og som kulmination de ældste spor af menneskets færden. Stævnerne omfattede et bredt spektrum af fag, bl. a. geologi, zoologi og arkæologi. Undervisningen på det syv til ti dage lange stævne byggede på foredrag og ekskursioner og fremstod samlet som en præsentation af pågældende egn eller hjemstavn (3).

Praktisk Hjemstavnsforskning

Som grundlag for videre selvstændig hjemstavnsforskning udarbejdede Regnar Knudsen i 1926 en plan over »Praktisk Hjemstavnsforskning«. Ifølge denne måtte enhver hjemstavnsforsker indledningsvis skaffe sig »et grundigt Stedkundskab ved Iagttagelser paa Fodture«. Den erhvervede kundskab kunne derefter suppleres med studier af relevante kort, planer, skitser, tabeller og billeder.

Knudsen foreslog, at hjemstavnsforskeren for hvert emne oprettede en samlemappe, som igen kunne inddeles i en række områder. F. eks. skulle mappen for »Folklore el. Folkeminder« bestå af følgende områder: »Sagn og Sange, Tro, Overtro, Ordsprog, Folketype i Fortælling, Anekdoter, Folkelivsskildringer, Sæder og Skikke«. Som rådgivende institution for denne mappe nævnes Dansk Folkemindesamling (4).

Knudsens plan omhandler kun indsamling af materiale – og altså ikke videre bearbejdelse. Denne kendsgerning viser, at hjemstavnsforskeren snarere var indsamler end egentlig forsker.

Landsforeningen talte varmt for at inddrage hjemstavnsforskningen i skolen. Det årlige hjemstavnstævne var derfor i særlig grad henvendt til folkeskole- og gymnasielærere. Ud af deltagerlisterne kan man læse, at der faktisk var en overvægt af folkeskolelærere på stævnerne. De øvrige deltagere var i hovedsagen folk med en anden mellemuddannelse eller med en højere uddannelse.

Landsforeningen mente, at hjemstavnundervisningen burde dække hele viften af skolefag og altså ikke indgå som et selvstændigt fag. Dette skulle sikre en helhedsopfattelse af naturlige sammenhænge. Som hovedregel

**Medlemmer af
Udvalget for Hjemstavnskultur.**

Dr. phil. Marius Kristensen, Askov, Vejen St.
Cand. mag. C. P. O. Christiansen, Askov, Vejen St.
Amtslæge Lausten Thomsen, Tønder.
Seminarielærer C. I. Eskildsen, Tønder.
Rektor, Dr. phil. Andreas Hanssen, Flensborg.
Skoleinspektør J. K. Petersen, Flensborg.
Førstelærer Storgaard Pedersen, Hec.
Dr. phil. Gudmund Schütte, Eskjær, Jehjerg St.
Førstelærer Elling, Sønderø pr. Odense.
Amtsforsvalter Holck, Maribo.
Redaktør J. V. Christensen, M. L., Ringsted.
Lektor, Dr. phil. H. Ussing, Sorø.
Kommunelærer, cand. phil. Johs. Schrøder, Viggo Rothse-
vej 15, Charlottenlund.
Kommunelærer Th. Nørling, Thingvalla Allé 8^a, København S.
Skoleinspektør, Frk. Margrethe Petersen, Skolen Ny Carls-
bergvej, København V

Forretningsudvalget:
Bibliotekar Ejler Haugsted, Aarhus, Sekretær.
Lektor Regnar Knudsen, Aarhus, Formand.
Lektor J. Mathias Møller, Aarhus.
Kommunelærer P. Nygård, Aarhus, Kasserer.

Udvalget for Hjemstavnskultur (fra 1939 Landsforeningen for Hjemstavnskultur) henvendte sig til folk med et nationalt tilhørsforhold. Som medlemslisten fra 1923 illustrerer, talte Udvalget bl. a. Marius Kristensen, Claus Eskildsen, Gudmund Schütte og Henrik Ussing, som alle kæmpede for fædrelandet på grundlag af folkeminderne (Fra »Det første danske Hjemstavnskursus i Rønde ved Kalø Vig, 1923«).

skulle grundskolen undervise i hjemstavn og fædreland, mellemskolen i fædreland og nabolande og endelig skulle gymnasiet tage sig af verdensforholdene (5). Hjemstavnsundervisningen skulle så vidt muligt være førstehånds og fortrinsvis bygge på ekskursioner. Kredslæge J. S. Møller, som var leder af museet i Kalundborg, har i denne forbindelse påpeget, at skolerne burde opsøge lokale museer, hvor f.eks. håndarbejds lærerinden kunne fremvise ældre håndarbejder, husgerningslærerinden gamle køkkenredskaber og zoologilæreren kranier af dyr (6).

Ingen af Landsforeningens publikationer omtaler, hvorvidt hjemstavnsundervisningen fik nogen reel betydning for det danske skolevæsen, men der er ingen tvivl om, at de implicerede lærere underviste i hjemstavnsforskning.

Ideologi bag Landsforeningen

Hovedtanken bag Landsforeningen var at dyrke det »særdanske« med henblik på det »fællesdanske«. Dette indebærer, at man lagde distance til nutidens kultur og i stedet dyrkede fortiden – eller som Regnar Knudsen ud-

trykte det: »Fortids Arv til Nutids og Fremtids Tarv«. Mange foredrag holdt i Landsforeningens regi udtrykte da også en søgen-tilbage-i-tiden og videreførte dermed 1800-tallets national-romantik.

Landsforeningen udtrykte endvidere sin kærlighed til fædrelandet ved at lægge distance til »fremmede« kulturelementer: »Hjemstavnskultur maa da gøre Front mod hjemlige og fremmede Indflydelser, der kun er Modretninger og derfor snarere Ukultur;« (7). Landsforeningens udtalte kærlighed til fædrelandet tiltrak folk med et stærkt nationalt tilhørsforhold. Set med folkloristiske briller er det især interessant, at Claus Eskildsen (1881–1947), Hans Ellekilde (1891–1966), Henrik Ussing (1877–1946), Marius Kristensen (1869–1941) og Gudmund Schütte (1872–1958) støttede sagen som foredragsholdere ved stævnerne. Alle var de aktive i kampen for fædrelandet, og alle benyttede de folkeminderne i kampen (8). Schütte, Ussing og Kristensen virkede desuden som bestyrelsesmedlemmer i Landsforeningen.

Landsforeningen mister terræn

Landsforeningen havde sine store år i 1930'erne og 40'erne, inden for hvilken periode et hjemstavnsstævne kunne samle 100 til 200 mennesker. Interessen for hjemstavnsarbejdet dalede herefter stærkt, og i 1968 mødte kun 43 mennesker frem til det sidste danske hjemstavnsstævne. Landsforeningens storhedstid må betragtes som en reaktion mod samtidens politiske situation, idet nationale strømninger og ældre folkekultur som oftest vinder indpas i en tid med økonomisk krise og fremmed besættelsesmagt.

Landsforeningen udgav til og med 1939 referater og foredrag fra det årlige hjemstavnsstævne i relevante amtshistoriske årbøger, herefter i et eget tidsskrift, *Dansk Hjemstavn*. 1970-udgaven af *Dansk Hjemstavn* synes at være det sidste, man hører til Landsforeningen for Hjemstavnskultur.

Hjemstavnsforeningerne i København

Roden til de københavnske hjemstavnsforeninger skal søges i året 1878, hvor Jydsk Forening blev stiftet. I 1894 fulgte Ny Jydsk Forening, i 1916 Jydsk Borgerlig Forening, omkring 1915 Fynsk Samfund og i 1919 Jysk Klub. Disse foreninger repræsenterede hver især en hel landsdel og fungerede dels som hjælpe-, syge- og begravelseskasser, dels som selskabelige foreninger.

Sideløbende med foreningerne for hele landsdele skød de egentlige hjemstavnsforeninger op, dvs. foreninger, der repræsenterede en geografisk enhed, som var mindre end en landsdel. Den første hjemstavnsforening, Mønboforeningen, så dagens lys i 1886. I årene frem til 1937 blev der kun



Hjemstavnsforeningerne har siden pionertiden indledt de mange fester med faneindmarch og tilhørende flagsang. Her ved 50-års jubilæet i »Morsingboernes Forening, København«, oktober 1987 (Fotosamlingen i »Morsingboernes Forening, København«).

stiftet ganske få foreninger, hvorefter der frem til sidst i 1940'erne skød adskillige foreninger op.

Initiativet til hjemstavnsforeningerne blev sædvanligvis taget af udvandrere fra samme hjemstavn, som ved et tilfælde mødte hinanden. Kendskabet til foreningerne blev spredt via mund-til-øre-metoden og ved annoncering i relevante blade og aviser.

I lighed med foreningerne for hele landsdele fungerede de tidlige hjemstavnsforeninger dels som selskabelige foreninger, dels som hjælpe-, syge- og begravelseskasser. Hovedparten af de nyere foreninger havde derimod kun en selskabelig funktion (9).

Væksten af hjemstavnsforeninger må betragtes som en følge af udviklingen i landbruget: Med den øgede mekanisering fulgte arbejdsløshed og dermed et befolkningsoverskud, som måtte søge lykken i hovedstaden eller i større provinsbyer. Denne befolkningsgruppe er uden tvivl pionererne i hjemstavnsforeningerne.

De københavnske hjemstavnsforeninger rummede et stort udbud af akti-

viteter, og repertoiret var så godt som identisk fra forening til forening: Dilettant, ande- og gåsespil, fugle- og skiveskydning, foredrag, korsang, klubaftener og en årlig skovtur. Dertil kom festerne: Juletræsfest, karneval, stiftelsesfest, nytårsfest og et stort antal baller uden særlig anledning. Som et højdepunkt arrangerede mange hjemstavnsforeninger desuden fællesrejser til deres hjemstavn.

Arrangementerne fra pionertiden kan udelukkende belyses gennem medlemsblade og jubilæumsskrifter. Trods begrænsninger i disse skinner samværsformerne til stadighed igennem – især når det drejer sig om dansen på ballerne: F. eks. kunne Mønboforeningen i 1914 meddele, at bestyrelsen efter problemer på ballerne havde besluttet at tillade twostep (10). På generalforsamlingen i 1917 måtte bestyrelsen dog erkende, at »vrikkedans« var upassende (11). Diskussionen vedrørende dansen var ikke speciel for hjemstavnsforeningerne, men afspejler blot den tids syn på de forskellige danse-trin.

At stemningen kunne være noget løssluppen, gives der mange eksempler på: F. eks. havde Ny Jydsk Forening problemer på sommerudflugten i 1908, hvor selskabet under fællesspisningen skulle fotograferes: »Enkelte var imidlertid kommet i en saadan Stemning, der ikke egnede sig til et saadant Øjeblikks Ro« (12). Jydsk Forening havde et lignende problem under en fugleskydning i 1929, hvor stemningen navnlig i et hjørne var blevet så høj, »saa det var besværligt for de øvrige Deltagere at høre Talerne« (13).

Hjemstavnsforeningernes arrangementer var præget af fællessang, og mange af dem havde derfor egen sangbog, hvori det gennemgående tema var pågældende hjemstavn som den skønneste plet på jorden. Sangbøgerne bød desuden på de kendte fædrelandssange. I sangbøgerne for de jyske foreninger indgik desuden »Jylland mellem tvende have« og »Jyden han er stærk og sej«.

Ud over en eventuel sangbog havde alle foreninger egen fane, som blev brugt ved fester, udflugter og begravelser. Festerne blev altid indledt med faneindmarch og tilhørende flagsang. Senere på aftenen fulgte den obligatoriske festtale. En del af foreningerne lod desuden eget emblem fremstille. F. eks. kunne emblemet for Morsingboernes Forening i 1938 erhverves for en krone (14).

National folkekultur

Et bredt udsnit af arrangementerne var præget af ældre folkekultur. Især spillede folkedragter, -dans og -musik en rolle. Dette var bl. a. tilfældet ved de »gammeldaws awtener«, som blev afholdt op gennem 1930'erne og un-

der besættelsen. Eksempelvis i Morsingboernes Forening hvor disse aftener bød på musik fra »den fagre Tid, hvor man traadte Dansen til Hjemmegilder i Storstuen« (15).

I tilknytning til interessen for den ældre folkekultur arbejdede hjemstavnsforeningerne på at bevare landets dialekter. Bl. a. arrangerede mange foreninger aftener med oplæsning i hjemstavns mundart.

Under besættelsen blev foreningsaktiviteterne endvidere spædet op med nationale toner. F. eks. arrangerede Morsingboernes Forening i april 1941 en »Danmarksfest«, der formede sig som en hyldest til konge, land og flag. I festsalen, som var smykket med dannebrogflag, foreningens fane og Nykøbing Byvåben, kørte Danmarks-filmen. Deltagerne sang mange fædrelands-sange og forlystede sig med såvel moderne som gammeldags danse. En udvalgt morsingbo fik i løbet af aftenen overrakt en buket røde og hvide nelliker af en lille pige klædt i hvid kjole med rødt skærf (16).

I lighed med Landsforeningen for Hjemstavnskultur kan hjemstavnsforeningernes brug af nationale symboler og ældre folkekultur betragtes som en reaktion mod samtidens politiske situation.

Hjemstavnsaktiviteter i dag

Det nutidige udbud af aktiviteter i hjemstavnsforeningerne bygger på repertoiret fra pionertiden, blot er antallet af fester og mindre arrangementer formindsket, ligesom sidstnævnte i et vist omfang er omdannet til bankospil og præmiewhist – de hyppigst forekommende aktiviteter. Herudover kan foreningerne byde på hyggeeftermiddage, lysbilledforevisninger, et par dilettantspil, stiftelsesfester, en nytårsfest, juletræsfester og en række sommerudflugter. I modsætning til de store hjemstavnsår, hvor samtlige foreninger havde egen dilettantforening, er det i dag kun langelænderne, der selv kan sætte et stykke op. Andre foreninger indbyder dilettantforeninger fra hjemstavnen.

Sammenkomsterne i hjemstavnsforeningerne er stadig præget af fælles-sang. Blot medbringer deltagerne ikke længere deres egen sangbog, men får i stedet udleveret de udvalgte sange i kopi. Disse kan være fra den fælles sangbog.

Også fanen spiller stadig en rolle, dog kun ved større arrangementer. Bl. a. indledes mange fester stadig med faneindmarch og tilhørende flagsang. Også begrebet festtaler har til dels overlevet udviklingen. Endelig bærer enkelte stadig deres foreningsemlen ved sammenkomsterne.

Brugen af dialekter og ældre folkekultur gled ud i slutningen af 1940'erne, hvor også de nationale indslag ophørte (17).



Alle hjemstavnsforeninger havde oprindeligt egen dilettantforening. I dag kan kun de færreste foreninger sætte et stykke op, og flere indbyder derfor dilettantforeninger fra hjemstavnen. Her er en gruppe dilettanter fra Mors på besøg i »Morsingboernes Forening, København«, marts 1986 (Fotosamlingen i »Morsingboernes Forening, København«).

Forbindelsen til hjemstavnen

Hjemstavnsforeningerne har siden pionertiden arbejdet aktivt på at styrke forbindelsen til hjemstavnen, bl. a. med de nævnte fællesrejser. Fra og med 1942 arrangerede hovedparten af foreningerne desuden hjemstavnsferie i København for børn fra deres hjemstavn. De første statistiske oplysninger vedr. feriebornene stammer fra 1948, hvor ca. 700 børn tog på hjemstavnsferie. I 1949 var tallet oppe på ca. 1000 (18). Ferien forløb med besøg på de sædvanlige turistmål. Op gennem 1950'erne faldt antallet af ferieborn, og foreningerne gik over til i stedet at invitere pensionister på ferie, herunder Morsingboernes Forening, som stadig modtager et årligt besøg af 12 pensionister fra Mors.

Endelig har foreningerne siden pionertiden vedligeholdt forbindelsen til såvel hjemstavnen som medlemmerne gennem et medlemsblad. I dag – som altid – omhandler bladene foreningsarrangementer, nyheder hjemmefra klippet i regionalpressen, herunder mærkedage og dødsfald, samt histo-



Fra 1942 inviterede hjemstavnsforeningerne børn fra provinsen på »Hjemstavnsferie« i København. Op gennem 1950'erne faldt antallet af ferieborn, og foreningerne åbnede i stedet hjemmene for pensionister fra provinsen. Her en gruppe pensionister fra Mors på hjemstavnsferie i København, sommeren 1987 (Fotosamlingen i »Morsingboernes Forening, København«).

riske skildringer fra hjemstavnen. Medlemsbladene udkommer 6–12 gange årligt.

Generationskløften

Ingen af hjemstavnsforeningerne har siden slutningen af 1940'erne formået at tiltrække ungdommen. Meningsudvekslinger mellem aldersgrupperne viser tydeligt, at hjemstavnen i sig selv aldrig har været en tilstrækkelig fællesinteresse på tværs af generationer. Trods forsøg med ungdomsudvalg o.l. repræsenterer foreningerne i dag hovedsagelig den ældre generation. Medlemsblade og jubilæumsskrifter sætter dog sjældent alder på begreber som »ungdommen« og »den ældre generation«, hvilket umuliggør en rekonstruktion af aldersfordelingen gennem tiden. Foreningerne kan dog oplyse, at hovedparten af den nuværende medlemsskare har rundet de 50. Fælles for medlemmerne er, at de er født og opvokset uden for København. Efter-

kommere til disse føler sig kulturelt knyttet til København, deres fødeby, og søger derfor ikke hjemstavnsforeningerne.

Hjemstavnsforeningerne mister terræn

På grundlag af bevarede statistiske oplysninger er det muligt at følge antallet af hjemstavnsforeninger: I 1948 talte hovedstaden således 55 foreninger, i 1951 62 foreninger svarende til ca. 20.000 medlemmer. I 1967 husede København 40 foreninger, i 1971 30 foreninger, i 1972 28 foreninger, i 1983 22 foreninger og endelig er antallet i 1991 nede på 18 svarende til ca. 7.000 medlemmer (19). Det skal dog her nævnes, at foreningerne efterhånden er gået over til også at optage medlemmer uden for København. F.eks. er kun 500–600 af morsingboernes ca. 3.700 medlemmer bosat i København (20).

Ifølge de statistiske oplysninger havde hjemstavnsforeningerne altså deres store år frem til sidste halvdel af 1950'erne. Oplysningerne angiver imidlertid kun antallet af foreninger. Et nærmere studie over antallet af medlemmer samt omfanget af deltagelse ved arrangementerne ville sandsynligvis afsløre, at stagnationen satte ind langt tidligere: De mange foreninger, der ophørte med at eksistere i sidste halvdel af 1950'erne må nødvendigvis have oplevet en dalende tilslutning i årene forinden. Forudsat at interessen for hjemstavnsforeningerne dalede allerede i slutningen af 1940'erne, appellerede foreningerne altså stærkest til folk i krise-, krigs- og efterkrigstiden.

Dette aspekt illustrerer samtidens høje foreningsaktivitet, men må herudover ses i relation til de begrænsede muligheder for kontakt med hjemstaven: De færreste havde egen bil og var derfor henvist til et fåtal af langsommelige tog-, bus- og skibsforbindelser. Hertil kommer den tids arbejdsmarkedspolitik, som begrænsede antallet af fridage, på hvilke man kunne rejse til sin hjemstavn. Endelig satte også kriseårenes økonomiske lavvande en begrænsning for rejseaktiviteterne.

Disse forhold har uden tvivl givet indvandrerne fra provinsen en følelse af at være »strandet« i hovedstaden, og de har derfor søgt fællesskabet i hjemstavnsforeningerne. Stagnationen, som fulgte i slutningen af 1940'erne, kan altså betragtes som en konsekvens af den stigende velfærd med deraf følgende transport- og kommunikationsmuligheder.

De tidlige foreninger i København, foreningerne for hele landsdele, oplevede stagnationen allerede i 1920'erne. Årsagen er uklar, men det skal nævnes, at medlemmerne i denne periode oparbejdede store kontingentrestancer, hvilket kan ses som tegn på den begyndende økonomiske krise i Danmark (21).

STIFTELSESFEST

afholdes

Fredag d. 14. Oktober Kl. 20 præcis! — Webers Selskabslokaler, Linnésgade 25.

Indgangen aabnes Kl. 19³⁰. — Mød i god Tid!

PROGRAM:

Festtale: Landstingsmand *Martin Sørensen*, Peterslund, Mors.

Song: Koncertsangerinde Frk. *Else Jena*.

Recitation: Fru *Felsing*.

Fælles Kaffebord i Stuen (lille Sal). _____ Bal til Kl. 2 (eventuelt 3).
Gyldigt Medlemskort skal forevises ved Indgangen.

Entre til Aftenunderholdningen Kr. 1,00 — Entre til Ballet Kr. 0,50.

Kl. 1 arrangeres fælles Smørrebordsbord: 3 Stk. Smørrebød, 1 Øl og Kaffe for Kr. 2,50 pr. Kuvert.

Deltagelse bedes meddelt pr. Telefon **Ang. 4704**. — Venner og Bekendte kan deltage!

Hjemstavnsforeningerne har altid lagt vægt på selskabelige sammenkomster. Her er programmet fra den første stiftelsesfest i »Morsingboernes Forening, København«, d. 14. oktober 1938. Aftenens recitatrice, Gudrun Felsing, efterlod ved sin død i 1989 ca. 190.000 kr. til foreningen. Stiftelsesfesten blev afholdt i Webers Selskabslokaler, Linnésgade, som fra og med 1944 kom til at danne ramme om »Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne« (Fra »Morsingboen«, nr. 9, oktober 1938).

De samvirkende Hjemstavnsforeninger

Den store vækst af hjemstavnsforeninger dannede grundlag for paraplyorganisationen Københavnske Hjemstavnsforeningers Fællesudvalg, som blev stiftet i november 1939. Organisationen ændrede i april 1945 navn til De samvirkende Hjemstavnsforeninger (DsH) og vil herefter blive omtalt under dette navn.

DsH havde til mål at styrke hjemstavnsfølelsen og vedligeholde forbindelsen til hjemstavnen, at vække interesse for hjemstavns historie, at bevare dens kulturminde, at samarbejde med hjemlige turist- og erhvervsinteresser, at skabe et godt samarbejde mellem land- og bybefolkning og endelig at støtte og vejlede de enkelte foreninger, herunder at varetage disses interesser over for myndighederne (22).

Med disse mål i tankerne arrangerede DsH en række aktiviteter, der næsten alle byggede på det selskabelige moment. I de gyldne hjemstavnsår kunne store arrangementer som nytårsfesten, stiftelsesfesten og diverse større baller trække »mange hundrede«. Årets højdepunkt var dog efterårsfesten, som trak op til 4.000 mennesker. Denne store fest, som fra og med

1946 blev afholdt i K.B.-hallen, var underlagt en række ritualer: En indledende faneindmarch anført af de nordiske flag, derefter faner fra de medvirkende hjemstavnsforeninger. Stående sang de fremmødte Axel Juels flagsang. Efter faneindmarchen var der underholdning i form af »lødige hjemstavnsmusik og -sang« med tilhørende opvisning i folkedans. Herefter fulgte dialektthilsener til hjemstavnene, som til og med 1955 blev transmitteret i Danmarks Radio. Den ceremonielle afdeling blev afløst af bal med musik af kendte kunstnere. Fra ca. 1950 faldt interessen for efterårsfesten så kraftigt, at den i 1957 blev henlagt til Odd-Fellow Palæet, som var både mindre og billigere (23).

Af andre større arrangementer i DsH-regi kan nævnes midsommerfesterne i 1940 og 1941 på Frilandsmuseet, i 1942 i Tivoli, i 1943 på Bellahøj og i 1944 igen på Frilandsmuseet. De fem midsommerfester dannede alle rammen om folkedans, folkesang og faneoptog. Ved festerne på Frilandsmuseet arrangerede de enkelte hjemstavnsforeninger prøver på gamle traditioner og gammelt håndværk fra deres hjemstavn. Midsommerfesterne samlede hver især ca. 2000 mennesker, herunder repræsentanter fra Foreningen Danmarks Folkeminder (24).

Sideløbende med disse større arrangementer stod DsH for en række mindre sammenkomster, nemlig juletræ, sommerudflugt, film, foredrag, hjemstavnskor, folkedans, præmiewhist og bankospil.

Med stiftelsen af DsH opstod ønsket om også at kunne samle foreningerne om fælles selskabslokaler. Da mange foreninger havde afholdt deres stiftende generalforsamling i Webers Selskabslokaler, Linnésgade 25, stiftede DsH i marts 1944 Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne og lejede sig ind i Linnésgade på ubestemt tid. I 1963 blev lokalerne imidlertid solgt til anden side, og aktieselskabet henlagde sit virke til en fløj i Vartov, Løngangsstræde 28. I 1970 måtte selskabet af økonomiske årsager opgive disse lokaler, hvorefter man i 1981 opløste Aktieselskabet Hjemstavnslokalerne (25).

Nordisk Hjemstavnsforbund

I lighed med Danmark havde Sverige, Norge og Finland et stort antal hjemstavnsforeninger samlet under hver sin paraplyorganisation. Det var derfor nærliggende at indlede det samarbejde, der i 1946 resulterede i Nordisk Hjemstavnsforbund. Denne sammenslutning havde til formål at styrke hjemstavnsarbejdet på såvel nationalt som nordisk plan. I tilknytning til Hjemstavnsforbundet sluttede adskillige danske og norske hjemstavnsforeninger venskabspagter og besøgte på skift hinanden.

Som følge af den dalende interesse måtte forbundet opgive en plan fra

sidst i 1960'erne om dels at udgive et fælles nordisk blad, dels at indlemme Færøerne og Island i det nordiske samarbejde. I dag er forbundets virke begrænset til et rådsmøde hvert andet år.

Aktiviteter i DsH i dag

I lighed med hjemstavnsforeningerne har DsH set sig nødsaget til at reducere antallet og omfanget af arrangementer, hvorfor blot præmiewhist, banko, sommerturen og juletræet har overlevet. De nu 12 årlige bankospil samler 100 til 125 mennesker. De 12 præmiewhist-aftener trækker hver ca. 20 spillere, og sommerturen bringer 50–80 mennesker ud i det blå. Endelig trækker juletræet som årets højdepunkt 100–125 mennesker, hvoraf en del er børnebørn af medlemmerne. Af deciderede fester har kun stiftelsesfesten overlevet. Denne reduceres i dag ofte til kaffebord.

Ideologien bag hjemstavnsforeningerne

Ideologien bag DsH og de enkelte hjemstavnsforeninger var frem til ca. 1970 præget af en søgen-tilbage-i-tiden. Bl.a. fastslog et medlem i 1958, at hjemstavnsarbejdet skulle følge N. F.S. Grundtvig og dermed levendegøre nationens åndelige arv for folket (26). Dette kunne man bl.a. gennemføre ved at fastholde dialekterne, som ifølge et andet medlem var det mest værdifulde våben til hævvelse af den åndelige selvstændighed (27). Disse ofte nostalgiske synspunkter lå tæt op ad den nationalromantiske tankegang.

Hjemstavnsforeningerne repræsenterede altså en ideologi, der svarede til den herskende tankegang inden for Landsforeningen for Hjemstavnskultur. Skønt denne søgen-tilbage-i-tiden spillede en rolle inden for DsH og hjemstavnsforeningerne, mødte den en relativt stærk modstand og blev derfor aldrig dominerende. Flertallet mente, at man burde koncentrere sig om nutidige forhold. Dette kom da også til udtryk i Landsforeningens og hjemstavnsforeningernes gensidige bedømmelse: Landsforeningen fandt hjemstavnsforeningerne og DsH for folkelige og selskabelige. Og disse fandt igen Landsforeningen for akademisk (28).

På trods af modsætninger opstod der med årene en snæver kontakt mellem Landsforeningen og DsH. Bl.a. annoncerede og omtalte DsH flere gange Landsforeningens hjemstavnsstævner i *Hjemstavnen*, medlemsbladet for DsH. Herudover udvekslede de to organisationer flere gange talere eller foredragsholdere, og i 1960 tegnede parterne gensidigt kollektivt medlemskab (29).

Trods fælles udgangspunkt, hjemstavnen, adskilte Landsforeningen for

Hjemstavnskultur og de københavnske hjemstavnsforeninger sig altså grundlæggende fra hinanden: Hvor medlemmer af Landsforeningen måtte lære et pensum for at udøve hjemstavnsforskning, har medlemmer af hjemstavnsforeningerne siden pionertiden koncentreret sig om selskabelighed. Dvs. en lærd indsats kontra en selskabelig indsats. Hjemstavnsforeningerne har altid interesseret sig for hjemstavnen alene med henblik på at dyrke den, mens Landsforeningen benyttede studiet af en hjemstavn som springbræt til fædrelandskærlighed og derfor repræsenterede et nationalt tilhørsforhold, som kun i meget ringe grad har været at finde i de københavnske hjemstavnsforeninger.

Noter:

1 »Arbejdsplan for Udvalget for Hjemstavnskultur«, i årsberetningen fra 1. hjemstavnstævne, s. 105. 2 Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur, s. 9. 3 Referater og foredrag fra hjemstavnstævnerne er publiceret som årsberetninger i relevante amtshistoriske årbøger. 4 »Praktisk Hjemstavnsforskning. Plan for en Byoversigt efter Hjemstavnsforskningens Princip og Metode«, i årsberetningen fra 3. hjemstavnstævne, s. 139–144. 5 Regnar Knudsen: »Hjemstavnsforskning og den højere Skole«, 1924. I årsberetningerne findes desuden mange foredrag vedr. hjemstavnsundervisning. 6 Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur, s. 328–336. (Se endvidere artiklen om J. S. Møller andetsteds i nærværende årbog). 7 Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur, s. 11. 8 Brug af folkeminder i kampen om fædrelandet er behandlet særdeles fyldigt og kyndigt af Inge Adriansen i »Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet«, 1990. 9 Oplysninger vedr. hjemstavnsforeningerne er hentet i diverse medlemsblade og jubilæumsskrifter. 10 Jubilæumsskrift for Mønboforeningen, 1936, s. 36–37. 11 Jubilæumsskrift for Mønboforeningen, 1936, s. 38. 12 Medlemsblad for Ny jydsk Forening, august 1908. 13 Medlemsblad for Jydsk Forening, nov. 1929. 14 Morsingboen, marts 1938. 15 Morsingboen, dec. 1940. 16 Morsingboen, april 1941. 17 Oplysninger vedr. nutidige aktiviteter er afgivet af formanden for »Morsingboernes Forening, København«. 18 Hjemstavnen, nr. 3, 1949. 19 Hjemstavnen, nr. 1, 1948; nr. 9, 1951; nr. 53, 1967; nr. 74, 1971; nr. 80, 1972; nr. 134, 1983. 20 Ifølge formanden for »Morsingboernes Forening, København«. 21 Medlemsblade udgivet af de tidlige foreninger bringer i 1920'erne mange indlæg om problemer vedr. kontingentrestance. 22 Hjemstavnen, nr. 1, 1948. 23 Om efterårsfesten, se bl. a. Hjemstavnen nr. 6, 1950; nr. 9, 1951; nr. 24, 1956; nr. 26, 1957; nr. 27, 1957. 24 Om midsummerfesterne, se bl. a. Hjemstavnen nr. 14, 1953; nr. 17, 1954; Morsingboen, nov. 1940. 25 Om hjemstavnslokalerne se bl. a. Hjemstavnen nr. 1, 1948; nr. 39, 1963; nr. 69, 1970; nr. 74, 1971, nr. 127, 1981. 26 Hjemstavnen, nr. 29, 1958. 27 Hjemstavnen, nr. 89, 1974. 28 Hjemstavnen nr. 17, 1954. 29 Se bl. a. Hjemstavnen nr. 3, 1949; nr. 17, 1954; nr. 35, 1961; nr. 47, 1966; nr. 74, 1971.

Kilder:

Interviews med repræsentanter for henholdsvis »Morsingboernes Forening, København« og »De samvirkende Hjemstavnsforeninger«, efterår 1990/forår 1991.

Litteratur:

- Adriansen, Inge, 1990: *Fædrelandet, Folkeminderne og Modersmålet*. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt. Sønderborg.
- HJEMSTAVNSJUL. 1943. Udgivet af Hjemstavnsjuls Forlag i samarbejde med Københavnske Hjemstavnforeningers Fællesudvalg. København.
- Honko, Lauri, 1980 (ed.): »Folklore och nationsbyggande i Norden«, NIF-Publications No. 9. Åbo.
- Honko, Lauri, 1988 (ed.): »Tradition and cultural Identity«, NIF-Publications No. 20. Turku.
- Jensen, Jette Mona, 1991: *Kan jeg slå rod i København? – om territorial-identitet knyttet til hjemstavnsbegrebet*, eksamensopgave ved Institut for Folkloristik. København. (Incl. henvisninger til årsberetninger fra de danske hjemstavnstævner og til medlemsblade, jubilæumsskrifter og sangbøger udgivet af de københavnske hjemstavnforeninger).
- Knudsen, Regnar, 1924: »Hjemstavnsforskning og den højere Skole«. Foredrag holdt ved Gymnasieskolernes Lærereforenings Aarsmøde i oktober 1923, særtryk af Bog og Naal nr. 1, januar. Odense.
- Knudsen, Regnar, 1939: *Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur*, udgivet af Landsforeningen for Hjemstavnskultur, København.
- Knudsen, Regnar, 1945: *Danmark Frit. Frihedskantate*. København.
- Moser, Hans, 1962: »Vom Folklorismus in unserer Zeit«, *Zeitschrift für Volkskunde*, zweiter Halbjahresband.
- Velure, Magne, 1977: »Folklorisme: Oppattliving av fortida«, *RIG*, hæfte 3.

Summary:

On The Ideology and Activities Related to Regional Culture

The National Association for Regional Culture (Landsforeningen for Hjemstavnskultur) was founded in October of 1922 as part of the Danish regional movement. The aim of the association was to increase the appreciation of Danish national characteristics as well as Danish culture, hence its cultivation of regional characteristics in order to further national ones. The result became a focus on older Danish culture. Part of the association's strategy was annual conventions whose aim was to educate the participants to engage in research of regional nature and culture. The first convention was held in 1923; the last one took place in 1968.

The National Association was working for the introduction of regional culture as part of the curriculum in all state run schools. Perhaps for that reason it counted among its members a large contingent of teachers. The golden age of the association was the 1930s.

The Danish regional movement included a number of local chapters in Copenhagen, that is groups of people who has been born and raised elsewhere in the country and then moved to Copenhagen. The vast majority of these chapters were founded in the 1930s and 1940s and their goal was to establish contact between the »immigrants«, and to keep in touch with the »home land«. The chapters organized many social activities such as parties. In the 1930s and during the Occupation they were cultivating older Danish folklore that included folk music, folkdancing and national costumes. The number of Culture Associations in the early 1950s was 62 – with a membership of 20,000. In 1991 the number had been reduced to 18 with a total membership of 7,000. The Cultural Associations count among its members only persons born and brought up outside the Copenhagen area. As their descendants consider themselves culturally linked to Copenhagen – their place of birth – they are not interested in joining the Cultural Associations. Thus, the Copenhagen Cultural Associations are basically different from the National Association for Regional Culture: Whereas members of the National Association carried out research, members of the Local Cultural Associations – since their early beginnings – were part of a social club. While the main focus of the local cultural associations has always been the region, the National Association's studies of the various regions added to the sense of national identity.